

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Навчально-науковий інститут права

5546 Методичні вказівки
з організації самостійної роботи
з дисципліни **«Сучасні проблеми державотворчих процесів
та конституційного права»**
для студентів спеціальності 081 – *«Право»*
освітнього рівня «магістр»
усіх форм навчання

Суми
Сумський державний університет
2023

Методичні вказівки з організації самостійної роботи з дисципліни «Сучасні проблеми державотворчих процесів та конституційного права» / укладач: А. В. Стеблянко. – Суми : Сумський державний університет, 2023. – 19 с.

Кафедра фундаментальної юриспруденції та конституційного права ННП

ВСТУП

Дисципліна «Сучасні проблеми державотворчих процесів та конституційного права» є обов'язковою навчальною дисципліною для всіх освітніх програм спеціальності 081 «Право» другого рівня освіти. Він є своєрідним симбіозом, який поєднує окремі елементи теорії держави і права, державознавства, конституційного права та юридичної філософії.

Мета дисципліни полягає у формуванні в студентів теоретичних знань про проблеми функціонування державних інститутів, історії їх становлення та розвитку, а також методів їх конституційно-правового регулювання, поданих як в чинному законодавстві, так і в історичних документах та поглядах відомих філософів, державних і політичних діячів, юристів.

Завданням є формування компетентностей, пов'язаних зі знанням і розумінням процесів формування державних інститутів від минулого до сьогодення, а також їх конституційно-правова регламентація. Зазначена компетентність відповідає таким кваліфікаційно-нормативним вимогам:

- знання: природи та характеру суспільних процесів та явищ, меж і механізмів їх правового регулювання;

- уміння: дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати й обґрунтовувати варіанти їх вирішення; проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем;

- комунікація: співвідношення сучасної системи цивілізаційних цінностей із правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами;

- автономія та відповідальність: оцінювання достовірності інформації та надійності джерел, ефективне опрацювання та використання інформації для проведення наукових досліджень і практичної діяльності.

Після успішного вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти зможе:

- застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних конституційно-правових задач і проблем, зокрема у ситуаціях правової невизначеності;

- оцінювати взаємодію міжнародного права та міжнародних правових систем з правовою системою України;

- використовувати сучасні правові доктрини та принципи в правотворчості та в процесі застосовування інститутів публічного права;

- застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінюванні державних інститутів, держави та державності;

- доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї та зміст проблем держави і державності, а також характер їх оптимальних рішень із належною аргументацією.

Методичні вказівки з організації самостійної роботи студентів

Самостійна робота – основний засіб оволодіння навчальним матеріалом і формування компетентностей. Вона забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбаченою для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні вказівки.

Мета самостійної роботи студентів полягає в засвоєнні навчальної програми й послідовному формуванні в здобувачів вищої освіти самостійності як риси характеру, що відіграє вагомий роль у формуванні сучасного фахівця-юриста.

Зміст самостійної роботи з відповідної навчальної дисципліни визначається робочою навчальною програмою та методичними рекомендаціями з дисципліни.

Самостійна робота має пізнавальну, самоосвітню, прогностичну та виховну функції. Так, пізнавальна функція має на меті засвоєння здобувачами вищої освіти систематизованих знань із дисципліни. За допомогою самоосвітньої функції забезпечується формування вмінь і навичок студентів, самостійного їх відновлення та творчого застосування. Прогностична функція зумовлює набуття здобувачами вміння вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання. Виховна функція полягає у формуванні самостійності студентів як риси характеру.

Методичні вказівки з навчальної дисципліни «Сучасні проблеми державотворчих процесів та конституційного права» містять детальні рекомендації щодо підготовки до кожної теми семінарського заняття, короткий конспект лекції, перелік питань, що виносяться на обговорення чи завдань для підготовки до семінарського заняття, тематику реферативних оглядів, а також перелік основної літератури до навчального курсу.

Перш ніж виконувати завдання, студентів необхідно опрацювати теоретичний матеріал лекцій і додаткову літературу. Крім цього рекомендовано звернути увагу на нормативно-правові акти, що стосуються відповідної теми. Саме поглиблена теоретична підготовка є запорукою успішного вирішення запропонованих завдань.

ТЕМА 1. Держава і право: проблематика державотворення та конституціоналізму

1. Актуальні проблеми державотворення.
2. Зasadничі проблеми держави.
3. Загальні проблеми конституційного права.

Державотворення – історичний процес будівництва держави, створення та розвитку її правових, політичних, економічних, ідеологічних, військових, фінансових та інших інститутів і забезпечення їх функціонування. У кожній країні державотворення має свої особливості й традиції.

Держава – це публічний, політико-територіальний механізм організації суспільства, що має суверенітет, який забезпечується за допомогою права та спеціальної системи оподаткування. На сьогодні держава втілюється у двох вимірах: країна та влада. Як країна держава є сумою двох елементів – територія та народ, який проживає на цій території. Як влада держава має публічний, суверенний і правовий характер.

Конституційне право – це сукупність правових норм, якими регулюються відносини за змістом засад політичної організації суспільства, пов'язаних з організацією і функціонуванням державного механізму. Предметом конституційного права є суспільні відносини в політичній, економічній, соціальній і культурній сферах суспільного та державного життя, учасники яких наділені конституційною правосуб'єктністю. Метод конституційного права – це система форм, прийомів і способів здійснення цільового впливу конституційного права на правову поведінку або діяльність учасників суспільних відносин, які є предметом цієї галузі права. Система конституційного права складається з чотирьох елементів: підгалузі конституційного права (виборче право); інститути конституційного права; субінститути конституційного права (субінститут відповідальності уряду); норми конституційного права.

Завдання

1. Назвіть пріоритетні напрямки удосконалення конституційного законодавства.
2. На основі аналізу конституційного проєкту А. Сахарова визначте, до якої системи правління прийшла б країна, в якій би була реалізована «Конституція Радянських Республік Європи і Азії».
3. Визначте особливості сучасного політичного простору та культури української нації та встановіть їх вплив на вітчизняне державотворення.
4. Охарактеризуйте сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні.
5. Визначте основні етапи та напрями новітньої конституційної реформи в Україні.

ТЕМА 2. Аксиологічні проблеми громадянського суспільства

1. Громадянське суспільство та держава: дихотомічні проблеми антиномії та симбіозу.

2. Проблеми конституційно-правової організації громадянського суспільства.

3. Конституційно-правові проблеми модернізації громадянського суспільства в Україні на сучасному етапі.

Громадянське суспільство функціонує на засадах права. Останнє потрібно розуміти так, що право може регулювати порядок утворення і функціонування структурних елементів громадянського суспільства, однак безпосередньо закон не регулює відносини між людьми, що входять до зазначених елементів. Це означає, що, наприклад, відносини між членами політичної партії не регулюються нормами права: для цього існують корпоративні норми. У цьому разі партія є структурним елементом громадянського суспільства. До таких елементів також належать різноманітні об'єднання громадян, масові рухи тощо. Громадянське суспільство – це продукт взаємодії особисто вільних індивідів, що утворився без державного втручання.

Структура громадянського суспільства – це внутрішній устрій зазначеного суспільства, що відбиває різноманітність і взаємодію його складових елементів, які забезпечують його цілісність і динамізм розвитку. Структура громадянського суспільства складається з таких систем, як соціальна, економічна, політична, духовно-культурна та інформаційна.

Конституційні основи громадянського суспільства – це система основоположних ідей, переконань і принципів, якими керуються індивідуальні (громадяни) та колективні представники суспільства (громадськість, громадські організації й інші інститути громадянського суспільства) для розвитку та захисту своїх прав і легітимних інтересів у всіх сферах суспільного та державного життя.

Завдання

1. Визначте проблеми та шляхи розвитку громадянського суспільства в Україні.

2. Розкрийте роль політичних партій і громадських об'єднань як елементів громадянського суспільства в інституціалізації органів державної влади.

3. Охарактеризуйте новітні інститути громадянського суспільства.

4. Проаналізуйте місце і роль концепту громадянського суспільства в сучасних теоріях демократії.

5. Назвіть принципи взаємодії держави та громадянського суспільства.

ТЕМА 3. Конституційно-правові проблеми державної влади

1. Проблематика методів здійснення державної влади.
2. Актуальні проблеми основа державної влади.
3. Проблеми легітимності державної влади.
4. Проблемна єдність державної влади: антиномія з'єднання та поділу.

Методами здійснення державної влади називаються ті прийоми, за допомогою яких держава нав'язує свою волю громадянам країни. Традиційно сучасне державознавство визначає два методи здійснення державної влади – переконання та примус. Сьогодні до зазначених методів додається метод морального й матеріального стимулювання. Залежно від того, який метод домінує, усі державні режими можна поділити на лібертарні (домінують методи переконання), біхевіористичні (домінують методи стимулювання), консервативні (домінує правовий державний примус) і терористичні (домінує неправовий державний примус, тобто державне свавілля).

Як і будь-який інший різновид влади, державна влада не може існувати без опори на економічне та соціальне підґрунтя, яке становить основу державної влади. Умовно ця основа може бути економічною, соціальною та морально-ідеологічною.

Легітимність – це прийняття населенням країни законної влади, а також визнання її права управляти соціальними процесами, готовність їй підкорятися. Є три класифікації форм легітимності: за мотивами підпорядкування владі, за організаторами та за визнанням. Юридичним виразом легітимності влади є її легальність. Легальність – нормативність, здатність втілюватися в нормах права, обмежуватися законом, функціонувати в межах законності. Нелегітимна влада визнається узурпаторською. Узурпація – насильницьке протизаконне захоплення влади будь-якою особою або групою осіб, а також присвоєння собі чужих владних повноважень.

Принцип поділу влади – це раціональна організація державної влади в демократичній державі, за якої здійснюється гнучкий взаємоконтроль і взаємодія вищих органів держави як частин єдиної влади через систему стримувань і противаг.

Завдання

Підготуйте реферативний огляд на одну із запропонованих тем (8 – 10 джерел):

1. Забезпечення цілісності державної влади в Україні.
2. Єдність і цілісність державної влади в умовах розподілу на окремі гілки влади.
3. Трансформаційні процеси в системі державних режимів України та світу.
4. Право та державна влада: проблема легітимності.
5. Конституційно-правові проблеми реалізації державної влади в Україні.

ТЕМА 4. Проблеми функцій держави в конституційно-правовій парадигмі

1. Проблеми конституювання цілей, завдань та функцій держави.
2. Конституційно-правові проблеми організації внутрішніх та зовнішніх функцій держави.
3. Організаційно-правові та договірні форми реалізації функцій держави. Проблематика методів.

Завдання держави – це та робота, що потребує виконання для реалізації мети держави. Функції держави – це основні напрями її діяльності. Щодо проблеми співвідношення понять «функція держави» і «завдання держави», необхідно мати на увазі, що зазначені поняття є неподільними. Не випадково відповідність завданням держави становить істотну ознаку категорії функцій держави.

Внутрішні функції держави спрямовані всередину країни і забезпечують її внутрішню політику. До внутрішніх функцій держави належать: політична, економічна, соціальна, екологічна, охоронна та культурно-освітня. На відміну від внутрішніх функцій зовнішні функції забезпечують зовнішню політику держави, а тому спрямовані за межі країни. Розрізняють зовнішньополітичні, зовнішньоекономічні та глобальні функції. До зовнішньополітичних належать такі функції, як військова, дипломатична та гуманітарна; до зовнішньоекономічних – взаємовигідна торгівля з іншими країнами та регулювання митної справи. Глобальними визнаються ті функції, що мають загально-планетарний характер і стосуються інтересів усіх країн.

Функції держави реалізуються в конкретних діях, що вчиняють суб'єкти державної влади. Зовні практичне вираження діяльності держави з приводу реалізації своїх функцій отримало назву форм реалізації державної влади. Держава повинна виконувати свої функції у властивих їй формах, застосовуючи у своїй діяльності різні методи (переконання, стимулювання й примусу).

Завдання

1. Оберіть і проаналізуйте фактичний стан реалізації однієї внутрішньої та однієї зовнішньої функцій держави в умовах воєнного стану.
2. На основі аналізу діяльності попередніх трьох президентів України зробити висновок, як змінювалася пріоритетність реалізації окремих внутрішніх і зовнішніх функцій держави. В умовах воєнного стану реалізація яких функцій є основними?
3. Охарактеризуйте методи державної влади у їх взаємозв'язку з принципами державної влади.
4. Визначте чинники, завдяки яким досягається ефективність процесів реалізації методів державної влади.
5. Визначте обмеження та ризики, які стримують досягнення Цілей сталого розвитку.

ТЕМА 5. Проблематика державного механізму у структурному та гносеологічному аспектах

1. Механістична та органічна парадигми держави: проблематика дихотомії антиномії та симбіозу.
2. Проблеми держави в структурній парадигмі.
3. Державний апарат: проблематика структури.

Механізм держави – це цілісна система державних організацій чи технологій, що практично здійснюють державну владу, завдання й функції держави. Структура механізму держави складається з двох частин – державних організацій і так званих «матеріальних придатків держави». На сьогодні система державних організацій складається з трьох типів: державних підприємств, установ та органів. Щодо «матеріальних придатків держави», то вони втілені в пенітенціарній системі (місця позбавлення волі та місця попереднього ув'язнення) та державних збройних формувань.

Правоохоронний орган – це державний орган, виконання яким однієї чи кількох головних правоохоронних функцій є основним у його діяльності, який характеризується окремим матеріально-технічним забезпеченням співробітників і до якого чинним законодавством висуваються спеціальні вимоги і співробітники якого з метою ефективного виконання своїх обов'язків законами та підзаконними нормативними актами наділяються специфічними правами та обов'язками.

Апарат держави – це сукупність органів, за допомогою яких практично здійснюється державна влада. Державний орган – це структурно організований колектив державних службовців, наділений владними повноваженнями та необхідними матеріальними засобами для здійснення завдань, пов'язаних із реалізацією тієї чи іншої функції держави.

Завдання

1. Обґрунтувати, які з названих характеристик державного службовця підпадають під поняття «посада»: начальник відділу кадрів; майор; депутат; консультант фірми; професор кафедри права; слідчий; суддя; кандидат юридичних наук; командир полку; прокурор області; інженер заводу.
2. Визначити, чим відрізняється статус державних службовців від службовців органів місцевого самоврядування.
3. Виокремити критерії оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів.
4. Охарактеризувати етапи становлення Збройних Сил України, їх подальший розвиток трансформації та розвитку в умовах сучасного суспільства.
5. Назвати основні напрямки удосконалення механізму держави.

ТЕМА 6. Проблеми функціонування держави: технологічний вимір

1. Бюрократія як державна технологія. Проблема бюрократизму.
2. Антибюрократичні державні технології та проблеми їх правової організації.
3. Правові проблеми державного проєктування.

Державні технології – це обумовлені станом знань та загальною ефективністю способи досягнення мети, що встановлюється державою. Найвідомішими з зазначених державних технологій є бюрократія та диктатура. Бюрократія – це державна технологія, для якої є характерним спеціалізований розподіл праці, чітка управлінська ієрархія, правила, стандарти та загальнообов'язкові регламентовані процедури, виконання яких не залежить від того, хто саме і стосовно кого їх виконує.

Диктатура (лат. *dicto* – диктую, наказую) – необмежене володарювання однієї особи або якоїсь верстви чи групи, яке спирається на насильство і не пов'язане жодними законами. Адхократія (лат. *ad hoc* – «для цього», «застосовуючи до цього», спеціально для цього випадку, для певного випадку) – структура холдінгового типу, що координує роботу багатьох тимчасових робочих груп, які виникають і припиняють свою діяльність відповідно до темпів змін у зовнішньому щодо організації середовищі. Електронне урядування – це використання в органах державного управління сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Креативна корпорація – тип корпорації, основним завданням утворення та діяльності якої є не стільки координація мети корпорації та суспільства, скільки «...самовираження та самоствердження її творців». Розумна організація – це динамічне середовище, здатне мати в собі об'єднану когнітивну модель і виконувати самовільні маніпуляції зі своєю когнітивною моделлю не лише вимушено (реагуючи на зміни в довкіллі), а й самочинно, за власною волею.

Державне проєктування – це діяльність зі створення державних проєктів. Державне проєктування здійснюється в чотирьох напрямках: державне планування, державне прогнозування, державне програмування й державне моделювання.

Питання для дискусій

У межах політичної теорії констатується наявність гострих дискусій під час аналізу феноменів демократії і бюрократії, різночитань у тлумаченні демократичного процесу та розбіжностей щодо обмеження бюрократичної влади. Водночас основним у суперечках політологів є виявлення місця та ролі бюрократії в демократичній політичній системі сучасного суспільства, тобто чи сумісна бюрократія з демократією. Відповідно визначте, чи становить бюрократія загрозу демократичним принципам відкритості й відповідальності правління? У чому полягає проблема сумісності демократії та бюрократії?

ТЕМА 7. Держава та її устрій: проблематика конституювання форми

1. Конституційно-правові проблеми форми держави.
2. Доцентрова форма державного устрою та проблеми її конституційно-правової організації.
3. Відцентрова форма державного устрою та проблеми її конституційно-правової організації.
4. Гносеологічна проблематика державно-подібних об'єднань.

Форма держави – це сукупність способів організації, устрою та реалізації державної влади, що виражають сутність держави. Форма державного устрою – це територіальна організація влади, що відображає характер взаємовідносин держави в цілому з її складовими частинами. Доцентрова форма державного устрою передбачає, що рішення не лише загальнодержавних проблем, а й питань регіонального та місцевого значення, належать до прерогатив органів центральної влади. За відцентрової форми державного устрою центральна влада звільняє себе від вирішення регіональних та місцевих проблем, передаючи їх вирішення на рівень регіональних або місцевих органів державної влади.

Зазвичай, унітарна держава є централізованою. Існує два види унітарних держав – симетрична та асиметрична. Асиметрична унітарна держава має в своєму складі автономні утворення. Автономія – це відносно самостійні в здійсненні державної влади чи місцевого самоврядування територіальні утворення в межах певної держави.

Регіональна держава – це проста держава, вся територія якої складається з автономних утворень. Міждержавне об'єднання – це союз держав, утворений на основі міждержавного договору з метою економічної та політичної інтеграції держав-учасниць. До останніх належать співдружності держав та їхні співтовариства. Співдружність держав – це аморфне організаційно оформлене об'єднання держав, що виступають як асоційовані учасники під час збереження ними повного суверенітету та незалежності. Співтовариство держав – це союз держав, утворений на основі міждержавного договору з метою інтеграції ресурсів учасників для вирішення актуальних завдань.

Завдання

Підготуйте реферативний огляд на одну із запропонованих тем (8 – 10 джерел).

1. Проблеми адміністративно-територіального устрою України.
2. Адміністративно-територіальна, національна-територіальна та національно-державна автономія.
3. Реформа територіального устрою України: виклики та перспективи.
4. Особливості правового режиму тимчасово окупованих територій.
5. Причини й передумови окупації Луганської та Донецької областей: емпіричний аналіз територій.

ТЕМА 8. Форма правління: проблематика диференціації та структури

1. Конституційно-правові проблеми форми правління.
2. Монархія та її конституційно-правові проблеми.
3. Республіка та її конституційно-правові проблеми.

Форма правління – це спосіб організації державної влади, який засвідчує особливості відповідальності глави держави. Розвиток форми правління здійснюється за типами правління. Тип правління – це сукупність найбільш загальних і стійких рис монархії або республіки, що притаманні певному етапу історичного розвитку зазначених форм правління.

Монархія – така форма правління, де формально спадкоємний одноосібний глава держави здійснює свої повноваження безстроково та звільняється від юридичної відповідальності перед своїми підданими. За образами правління монархія може бути необмеженою, яка передбачає реалізацію монархом своїх суверенних прав без обмежень; обмеженою, яка закріплює ситуацію, коли монарх реалізує свої суверенні права, будучи обмеженим якимось органом, документом чи традиціями.

Республіка – така форма правління, де глава держави формально обирається на певний термін і звітує перед своїми виборцями. За образами правління республіка може бути: автархічними – образ правління, який передбачає вибори правителя, який, будучи втіленням державного суверенітету, вирішує всі питання державного характеру; олігархічними – образ правління, який передбачає формування елітної групи, якій належить державний суверенітет. Зокрема, в преамбулі Конституції Ісламської Республіки Іран «Принципи ісламського правління» як абсолютна норма закріплюється «практика ретельного та ретельного контролю з боку благочестивих, праведних улемів».

Завдання

1. Порівняйте парламентсько-президентську та президентсько-парламентську форми правління та зазначте, яка форма правління є оптимальною для України.
2. Проаналізуйте динаміку становлення демократичної форми правління в сучасній Україні.
3. Визначте проблеми й перспективи вдосконалення форми державного правління сучасної України.
4. Обґрунтуйте, чи має значення конституційний розподіл повноважень, якщо в країні не діє верховенство права?
5. Дослідіть співвідношення форми правління та державно-політичного режиму.

ТЕМА 9. Проблематика політичного режиму

1. Тоталітарний режим і його конституційно-правові проблеми.
2. Авторитарний режим і його конституційно-правові проблеми.
3. Ліберальний режим і його конституційно-правові проблеми.
4. Демократичний режим і його конституційно-правові проблеми.

Державно-політичний режим – це сукупність прийомів, методів і засобів, за допомогою яких здійснюється державна влада, а держава регулює відносини між людьми та взаємодіє з суспільством і громадянином. Державно-політичний режим складається, щонайменше з трьох компонентів, що зберігають певну самостійність, автономність. Перший компонент, що складає зміст поняття «державно-політичний режим» – це політичний режим, яким позначається спосіб взаємодії держави, суспільства й громадянина. Саме цей компонент визначає права й свободи особи, пріоритетний тип її політико-правової культури, поведінки, свідомості і менталітету. Другий компонент змісту «державно-політичного режиму» – юридичний режим, що має кілька вимірів, обумовлених принципом поділу влади, способом формування органів державної влади, статусами державних інституцій тощо. Третій компонент державно-політичного режиму – це державний режим, тобто методи здійснення державної влади, способи врегулювання й вирішення соціальних, політичних і правових конфліктів.

За політичним режимом усі державно-політичні режими поділяються на демократичні та недемократичні. Демократія – це форма організації та здійснення належної народу політичної влади, що заснована на рівноправній участі громадян у формуванні органів держави і контролі над їхньою діяльністю.

За юридичною характеристикою, усі державно-політичні режими поділяються на:

1. Парламентський режим – характеризується відсутністю домінуючої політичної партії і, як наслідок, неможливістю сформувати однопартійний уряд (притаманний парламентським та змішаним республікам і парламентарним монархіям у період дії коаліційних урядів).

2. Міністеріальний режим – характеризується наявністю в країні двопартійної системи або багатопартійної системи з однією домінуючою партією і, як наслідок, формуванням однопартійного уряду партією, що отримала абсолютну більшість депутатських місць (притаманний Великій Британії та, за деяких обставин – змішаним республікам).

3. Дуалістичний режим – у державі фактично існує два центри влади – виконавча влада в особі уряду та законодавча – в особі парламенту, а однопартійний уряд формується незалежно від підсумків парламентських виборів (притаманний для дуалістичних монархій і президентських республік).

4. Партократичний режим – характеризується однопартійною системою, за якої уряд повністю залежить від політики правлячої партії, волі її лідерів.

Питання для дискусії

Ознайомтеся з уривком з книги Ф. А. Хайєка «Дорога до рабства» та дайте відповіді на запропоновані нижче питання:

1. Чи буде політичний режим демократичним, якщо в країні створені умови для вільного розвитку лише в одній зі сфер суспільного життя?

2. В умовах кризи від держави часто вимагають посилення його регульованого впливу на економіку, враховуючи жорсткий контроль над цінами. Якими політичними наслідками можуть обернутися такі вимоги?

«Більшість прихильників планування, які серйозно вивчили практичні аспекти свого завдання, не сумніваються, що управління економічним життям можливе лише на шляху більш-менш жорсткої диктатури. Щоб керувати складною системою взаємозв'язаних дій багатьох людей, потрібна, з одного боку, постійна група експертів, а з іншого – головнокомандувач, який не пов'язаний жодними демократичними процедурами і наділений всією повнотою відповідальності та владою ухвалювати рішення. Це очевидні наслідки ідеї централізованого планування, і її прихильники цілком віддають собі в цьому звіт, втішаючи нас тим, що мова йде «тільки» про економіку. Наприклад, Стюарт Чейз, один із провідних представників цього напрямку, заявляє, що в планованому суспільстві «може існувати політична демократія в усьому, що не стосується економічного життя». Такого роду висловлювання супроводжуються зазвичай запевненнями, що, розлучившись зі свободою в сфері, яка не так вже й важлива, ми знайдемо набагато більшу свободу в сфері вищих цінностей. На цій підставі, для кого неприйнятна думка про політичну диктатуру, закликають до диктатури в галузі економіки <...>

Проте віра в те, що влада над економічним життям – це влада над речами неістотними і, отже, не потрібно брати близько до серця втрату свободи в цій сфері, на жаль, не має під собою підстав. Бо вона виростає з помилкового уявлення, що є якісь суто економічні завдання, ізольовані від інших життєвих завдань <...>

Економічні цінності лише тому не мають для нас великого значення, що, вирішуючи економічні питання, ми маємо можливість вибирати, що для нас важливо, а що ні. Інакше кажучи, тому що в нашому суспільстві ми самі, особисто, вирішуємо свої економічні проблеми. Якщо ж наші економічні дії виявляться під контролем, то ми не зможемо зробити й кроку, щоб не заявляти про свої наміри і цілі. Але, заявивши про наміри, потрібно ще довести їх правомірність, щоб отримати санкцію у влади. Отже, під контролем виявляється все наше життя».

ТЕМА 10. Актуальні проблеми типології держави

1. Тип держави: проблеми структури та диференціація.
2. Типологія держави: проблемні виміри глобалізації.
3. Типологія держави: проблематика прогресивного ідеалу.

Поняття типу держави є найважливішою категорією державознавства. Воно відображає соціальне призначення держави, її місце й роль у житті суспільства та індивіда на різних етапах людського життя. Тип держави – це сукупність найбільш загальних і стійких рис і ознак держави, що притаманні певному етапу історичного розвитку і відображають його сутність, зміст і соціальне значення.

Цивілізаційний підхід ґрунтується на віднесенні держави до певного типу цивілізації. Цивілізація як синонім прогресу – це рівень, ступінь суспільного розвитку, матеріальної й духовної культури.

Сучасний тип держави й права можна назвати гуманітарно-політичним, або природничо-позитивним, оскільки він поєднує в собі як приватні, так і публічні принципи права та держави. Саме в межах цього типу відбувається закріплення в основних законодавчих актах природних прав і свобод людини. Таке закріплення зумовлює те, що держава тепер захищає ці права і свободи. Проте водночас у державі з'являються певні привілеї для людини-громадянина порівняно з людиною-негромадянином. Поділ прав і свобод на належних лише людям (приватний компонент) і на належних громадянам (публічний компонент) становить основу гуманітарно-політичного типу держави.

Згідно з системно-управлінським критерієм типології держави її тип визначається як основні базові принципи, що визначають характер соціального організму, який складається з людей, які ними керуються. На думку І. Бощенко, на сьогодні людство знає п'ять основних систем управління (СУ-0, СУ-1, СУ-2, СУ-3, СУ-4) та три проміжні (СУ-1,5; СУ-2,5; СУ-3,5). З них лише СУ-2 і СУ-3 існують в межах відомих на сьогодні держав: СУ-2 – характерні для рабовласницьких та феодальних держав, а СУ-3 – для буржуазних й соціалістичних держав.

Питання для дискусії

Сунь Ятсен обстоює ідею існування п'яти, а не трьох гілок влади. Зокрема, ідея про три принципи народу ґрунтувалася на таких поняттях, як націоналізм, народовладдя, народний добробут. Ідея ж про п'ять гілок влади полягала в необхідності ідеальної демократичної держави, де існують такі гілки: законодавча, судова, виконавча, селективна й контрольна. Поясніть, як ви ставитеся до ідеї існування п'яти, а не трьох гілок влади. Якщо негативно, то аргументуйте це ставлення, а якщо позитивно, то спробуйте визначити: який з нині існуючих органів в Україні й чому якнайкраще зможе реалізувати повноваження інших двох гілок влади.

ТЕМА 11. Генеза та еволюція Української держави: конституційно-правові проблеми

1. Проблеми української державності: давньоруський період.
2. Конституційно-правові проблеми оформлення української нації: симбіоз реальності та доктрини.
3. Українська державність першої половини ХХ століття: проблематика змагальних процесів.
4. Сучасна Українська держава: проблеми історії, теорії і практики.

Історію становлення та розвитку української державності умовно можна поділити на три етапи: протодержавний період; руський період; український період. Кожен із цих етапів має своє державне втілення. Зокрема, протодержавний період, який складався з двох етапів: скіфо-сарматського та антського, мав у наявності існування самостійного скіфського царства в Північному Причорномор'ї та Криму. Руський період складався з давньоруського, автономно-руського та козацького етапів. Український період, що складався з першоукраїнського та сучасно-українського етапів, залишив нам у вигляді історичної спадщини не лише сучасну Україну, а й перші українські держави 1917–1921 рр.

Двадцять восьмого квітня 1918 року німецьким військовим командуванням були заарештовані управляючий Міністерством закордонних справ М. Любинський і директор Адміністративно-політичного департаменту внутрішніх справ Ю. Гаєвський, а також військовий міністр О. Жуковський, які у березні–квітні 1918 року створили «Комітет спасіння України». Користуючись арештом зазначених урядовців і тим фактом, що сама Центральна Рада була неспроможною вчинити опір, колишній гвардієць Лейб-гвардії Кавалергардського полку генерал-лейтенант П. Скоропадський у ніч із 28-го на 29-те квітня 1918 року наказав сконцентрувати наявні сили й захопити урядову дільницю на Липках: військове міністерство, МВС, державний банк. Незважаючи на брак сил, переворот вдався.

Завдання

1. Визначте чинники, які вплинули на шлях становлення сучасної Української держави.
2. Визначте, які положення в «Пактах і конституціях законів і вольностей Війська Запорозького» є проблемними або такими, що містять загрозу для їх реалізації.
3. Обґрунтуйте, в яку з республік (президентську, парламентську чи змішану) могла б перетворитися Україна у разі реалізації Конституції Пилипа Орлика.
4. Назвіть проблеми, що заважають перетворенню України у високорозвинену європейську державу.
5. Визначте проблеми розбудови української державності.

ТЕМА 12. Проблематика держави та конституції як об'єктів юридичної футурології

1. Актуальні проблеми юридичної футурології.
2. Імовірні проблеми і перспективи розвитку конституції.
3. Перспективи подальшого розвитку держави: проблематика вибору шляху.

Футурологія – напрям різних досліджень, що займаються вивченням майбутніх станів суспільства і соціальних процесів взагалі, перспектив історичного розвитку людства, передбаченням його майбутнього. У широкому значенні – загальна концепція майбутнього Землі й людства, комплексна дисципліна, що базується на даних суспільствознавчих і природничих наук для дослідження і передбачення майбутнього.

Доктрина глобалізації як одного з напрямів подальшого розвитку держави подана теоріями мондіалізму (глобальної гомогенізації), світової диференціації та пов'язаного з нею теорією «золотого мільярда» і теорією конвергенції.

Теорії відмирання держави представлені трьома напрямами: комунізм, анархізм і глобалізм. На відміну від комунізму, який ставиться до ідеї відміни держави як до мети, анархізм вимагає негайної відміни державної влади.

Теорії національного відродження втілені в двох напрямках – теорія національно-культурної автономії та теорія національної держави. Теорія національної держави може мати етнічний зміст і тоді вона стає небезпечною. Це пояснюється як її перетворенням у теорію національної винятковості («Україна для українців»), так і породженням недовіри між людьми різних національностей. В умовах багатонаціональних держав – це неминуче і призводить до конфронтацій, насильства і ворожнечі.

Питання для дискусій

Одна з найбільш складних проблем, пов'язаних із функціонуванням сучасної держави, – це проблема меж її функціонування. В юридичній літературі традиційним став підхід, відповідно до якого майже кожен дослідник вважає за необхідне виділити ще одну функцію держави, на додаток до десятків, запропонованих іншими дослідниками. Як наслідок, відбувається розмивання концептуальних кордонів поняття функції держави. У зв'язку з цим усе більше актуалізуються питання про те, якими повинні бути межі функціонування сучасної держави. Проблема меж функціонування держави розкривається через співвідношення мінімальної та максимальної держави. Проаналізуйте безпосередньо концепт «мінімальної держави» (тобто такої держави, діяльність якої спрямована на реалізацію якомога меншої кількості функцій), та визначте переваги та недоліки зазначеного концепту.

Список основної літератури

1. Державознавство: підручник / В. В. Сухонос, В. В. Сухонос, А. М. Куліш, Р. М. Білокінь; за ред. В. Сухоноса. Суми : Університетська книга, 2021. 493 с.
2. Загальна теорія права та держави : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія», факультетів: ФПС, СПФ, ФМПВ / А. Ф. Крижановський та ін. Одеса : Фенікс, 2022. 258 с.
3. Конституційне право : підручник / Ю. Г. Барабаш та ін.; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.
4. Кулаковський П. М. Країни світу : державний устрій. Навчально-наочний посібник. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 164 с.
5. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (ст.). Державний механізм забезпечення національної безпеки: інституціонально-правова та технологічна парадигми: монографія. Суми : Університетська книга, 2019. 288 с.

Електронне навчальне видання

Методичні вказівки
з організації самостійної роботи
з дисципліни «Сучасні проблеми державотворчих процесів
та конституційного права»
для студентів спеціальності 081 – «Право»
освітнього рівня «магістр»
усіх форм навчання

Відповідальний за випуск О. В. Стогова
Редактор Н. М. Мажуга
Комп'ютерне верстання А. В. Стеблянко

Формат 60×84/8. Ум. друк. арк. 1,40. Обл.-вид. арк.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.